

JLS-Nytt

Jämtlands Lokalthistoriker och Släktforskare

Nr 2- 2013

Årg. 34 Nr 133

STUDIERESA I DANMARK 1904

Ordförande

Kerstin Ellert, Näcksta 276
830 23 Hackås, 063-77 02 21
kerstin.ellert@bredband.net

Vice ordförande

Ingegerd Richardsson
Sollidenv. 73, 831 43 Östersund
063-12 30 52
ingegerd.richardsson@gmail.com

Sekreterare

Pia Björnhed, Allégatan 20 K
831 37 Östersund, 063-10 27 76
pia.bjornhed@comhem.se

Kassör

Maud Tornving, Nyponvägen 21
831 62 Östersund, 063-10 19 41
maud.tornving@telia.com

Ledamöter

Kerstin Grahn
Brogränd 22 A, 831 41 Östersund
063-51 94 25
kerstin.e.grahn@gmail.com

Kurth Malmberg, Gärde 220
834 98 Brunflo, 063-205 92
kurthmalmberg@hotmail.com

Bo Svartholm, Frimans Väg 18
832 54 Frösön, 063-442 86
jamtrotter@gmail.com

Ersättare

Brita Brännström, Hallonv. 27
831 62 Östersund, 063-12 62 25
hob.brannstrom@spray.se

Jenny Henriksson
Tångeråsen 234, 830 51 Offerdal
0640-35040
jennyhenriksson77@spray.se

Wido Lith, Räntmästarv. 6,
832 44 Frösön, 063-51 37 19
jbwilith@hotmail.com

Revisorer

Villy Wiklund, 063-12 03 81
Örjan Löf, 063-51 93 88

Revisorsuppleant

Elsa Åsberg, 063-12 08 18

Redaktör o webbredaktör

Bo Svartholm, Frimans v 18
832 54 Frösön
063-44286, 070-627 6073
jamtrotter@gmail.com

Redaktionsgrupp

Inger Jonasson, Roddarv. 14 C
831 52 Östersund, 063-51 27 32
inger.jonasson@comhem.se

Margareta Olsson, Ärtvägen 120
831 62 Östersund, 063-12 15 47
margareta.olsson@lillsjon.net

Valberedning

Gun-Marie Blomqvist, 063-12 33 91
(vakant)

Träffvärdar

Kerstin Ahlström, 063-10 97 19
Gun-Marie Blomqvist, 063-12 33 91
Inger Jonasson, 063-51 27 32
Wido Lith, 063-51 37 19
Sig-Britt Wahlström, 063-12 68 49

Programgrupp

Kerstin Ellert 063-77 02 21
kerstin.ellert@bredband.net
Mary Öhrbom, 070-388 9966
mary1494@hotmail.com
Inger Broman, 063-12 82 92
mobil 070-3440661
inger.broman@telia.com

Medlemsavgift 2013

Fullbetalande medlem 175:-
Familjemedlem och ungdom
(under 25 år) 50:-
JLS plusgiro 28 91 92-7 samt
bankgiro 715-6706.
Önskas tidskriften istället som
PDF-dokument (i färg) kontakta
kassören (se ovan).

Sid

3	Ordföranden har ordet.
4	Sonens släktrésa
5	Grensetreff
6	Om en studierésa
8	Dragonen Jöns Frög
11	När döden kom till byn
11	Välbackens tegelbruk
12	Kommande program.

Bilden på framsidan från den studierésa
14 bönder från Jämtland gjorde 1904 i
bl.a. Danmark.

Hemsidesadress

www.genealogi.se/jamtland

Besöksadress:

Landsarkivet, Arkivvägen 1

Postadress: c/o Riksarkivet,
Landsarkivet i Östersund, Arkivvä-
gen 1, 831 31 ÖSTERSUND

JLS-Nytt utkommer 4 gånger/år,
cirka den 20:e i månaderna februari,
maj, augusti och november.
Artiklar, efterlysningar mm skickas till
någon i redaktionsgruppen via e-post
eller vanlig post. OBS! ange alltid käl-
lorna till de inskickade artiklarna.

Tips och idéer om innehållet tages
tacksamt emot.
Manusstopp till nästa nr är 20
juli 2013.

Eftertryck av texter endast med för-
fattarens tillåtelse.
Redaktionen förbehåller sig rätten att
redigera insända bidrag.

Upplaga 400 ex

Ansvarig utgivare är Kerstin Ellert
Näcksta, Hackås
Redaktör: Bo Svartholm, Frösön
Tryck: Daus tryckeri Östersund

Ordföranden har ordet

Äntligen har våren kommit och vi går mot ljusare tider. Hoppas ni alla har haft en bra och intensiv släktforsarsäsong. Föreningen har hittills under året haft välbesökta och intressanta medlemsmöten.

Det är nu dags för sommarens verksamhet. Vi kommer att ordna två utflykter under sommaren. I juni blir det en utflykt till Brunflo med Kurth Malmborg. Han berättade tidigare i år på ett medlemsmöte om en avrättning i Brunflo. Det ska bli intressant att se avrättningsplatsen och husen i Gärde i Brunflo. I augusti gör vi ett besök i Vålbackens tegelbruk i Marieby. Vi får veta tegelbrukets historia och se bildspel mm. Alla medlemmar är välkomna till sommarens utflykter. Samåkning kommer att ske från Östersund. Våra utflykter brukar vara mycket trivsamma och intressanta.

Förra sommaren deltog föreningen i Expo Norr för första gången. Vi hade en monter, där vi visade bildspel, delade ut material och pratade med både nya och gamla släktforskare. Vi fick många nya medlemmar till föreningen genom Expo Norr, därför ska vi även i år ha en monter på expon. Att börja släktforska är fortfarande ett populärt nöje, vilket TV bidragit mycket till genom sina olika släktforskningsprogram. Om du är intresserad av att hjälpa till i vår monter i sommar så ta kontakt med vår kassör Maud Tornving eller vår sekreterare Pia Björnhed. Vi kommer närmaste tiden att göra upp schemat för de som ska vara i montern.

Vi har under senaste året återupptagit våra kontakter med släktforskarna i Trondheim. JLS deltog hösten 2013 i deras Släktforskningens dag och de deltog i vår Släktforskningens dag i mars. Det kommer 21-22 september att bli en stor släktforskarträff i Trondheim med mycket lokalhistoria om Trøndelag och Jämtland-Härjedalen. Inbjudan se sid 5. Vi kommer troligen att inbjuda medlemmarna till en resa till Trondheim under hösten för forskning i deras arkiv. En resa med Nabolåget och en övernattnig. Mer om detta i nästa JLS-Nytt.

Om du inte betalat din medlemsavgift för 2013 får du med denna tidning ett inbetalningskort. Skynda dig att betala för annars kommer du inte att få tidningen med inbjudan till vår verksamhet i fortsättningen och kan inte delta i våra intressanta medlemsmöten, studiebesök och utflykter.

Ha en bra sommar!

Kerstin Ellert

Släktforskar dagarna 2013 i Köping 24 till den 25 augusti 2013

Årets tema är **Bergslagen och järnet** vilket föreläsningarna kommer att präglas av. Dessutom är mässhallarna i Köpings Arena fulla av utställare av många slag.

Här hittar du de stora kommersiella operatörer Arkiv Digital, SVAR, Ancestry men även FamilySearch, släktforskningsorganisationer och representanter för släktforskningsprogram. Dessutom finns släktforskarföreningar, förlag och andra aktörer i släktforskning i världen. Kolla gärna in evenemangets egen hemsida, www.sfd2013.se!

Sonens släktresa

Hur glad blir man inte när ens son f 1973, hemma på besök över julen plötsligt frågar: ”Vad har du för släktrötter egentligen mamma? Finns det inga hus kvar nånstans som man kan titta på?” Först bara gapar jag och sen frågar jag: Men har jag inte berättat att min mamma är född här i Ås och att gården i Täng som mina morföräldrar byggde fortfarande är i min släkts ägo?

Nej, det har du inte gjort svarade han, vi har ju bara rest till Laxviken där pappa är ifrån (och där startade vi ju också ett byggprojekt mellan 1980-1990 som vi sen sålde). Visst är det konstigt när man tycker att barnen har fått veta allt. Vi har ju bott i Ås under hela deras uppväxt och så vet de nästan inget. Men ligger saker för nära, så tänker man inte på det. Att jag är uppväxt vid Åskott station vet de ju däremot genom att jag skrivit en uppsats om att växa upp vid Inlandsbanan.

Nu utbröt hos mig en febril aktivitet. Först tog vi en sparktur till Täng för att smälta julmaten. Där ligger mormorshuset med allra bästa utsikten en bit ovanför platsen för den nu rivna Tängs station.

Min mormor Maria f 1886 och morfar Erik Hansson f 1882 byggde upp en hel gård från grunden för precis 100 år sedan. Med två små barn och ett tredje på väg hyrde dom in sig hos Åsbergs i Ösa och började bygga. Hur hade de råd, hur orkade mormor, är saker jag funderar över? Ytterligare tre barn blev det senare där min mor Ann Britta f 1920 var näst yngst.

Mormors släkt härstammar från Annersia och där är det från Knytta och Norderön jag

hittar de första släktingarna när jag tittar i mormors släktbok från 1958.

På morssidan har hon soldaten Per Persson Snäll f 1764 och bosatt i Knytta II. Han är även omnämnd i boken Mästare o möbler för måleriarbeten i bl a Revsunds kyrka. (En intressant information för sonen som är utbildad konstnär (tecknare) o musiker). Från Norderön kommer mormors släkt på fadernet. Dessa två släkter sammanstrålar sen på gården i Fillsta nr 1, där nu nedlagda Morfars loppis låg. Det blir alltså då även en biltur för oss på Annersia för husstudier där.

Nu följer letandet efter fler spännande släktingar värda att berätta om. Originallet Bengt Banke från Rise på Frösön var kusin med min mormor Maria. Han blev ju berömd när han släppte ut sin tama tjur på gården för att skrämma polis och kronofogde efter en konkurs. Ett snille egentligen som drabbades av stora motgångar i livet.

Kronofogde Per Englund f 1826, som bodde både på Änge gård Frösön och Prästgatan 1, var min mormors mormors bror. Och där kommer ju då Wilhelm Petterson–Berger in i slakten som god vän. Inte minst till Helga Englund som blev hemmadotter och ogift men även Wilhelm P-Bs förtrogna och den som höll

i trådarna åt honom när han skulle bygga sitt Sommarhagen. Han vistades alla somrar innan hos familjen Englund.

Nu vill sonen även ha ett släkträd uppritat och då även från sin far Arnes sida. Där är det också lätt att hitta uppgifter genom de två böckerna, En by blir till och Byn lever vidare, Laxviken från 1747-2003 av Sven Helmerius.

Tre nybyggare från Föllinge slog sig ner vid Hotagens mynning Laxviken. En av nybyggarna hette Kjel Håkansson och därifrån kommer Arnes rötter i rakt nedstigande led på morssidan. På farssidan kommer Jöns Sundin f 1877 från Flykälén och denne kommer till Laxviken som arrendator av en gård i Västerviken. Från Norge och Sörli kommer så småningom (troligvis) en piga Pernetta Juleshaug f 1878 som kommer att bli Arnes farmor. När jag letar lite på nätet hittar jag hela hennes släkt, utlagd av en kvinna från Canada, så det är bara att ta för sig av hennes uppgifter. Pernetta är äldst i en syskonskara på nio barn och även en syster till blir gift i Hotagen.

Trädet fylls på och jag har nu hittat släktingar ända ner till mitten av 1700-talet på alla grenar från Arne och mig.

Sonen studerar trädet noga och så kommer nästa fråga. Varför heter jag Andreas som tredje namn, jag hittar ingen Andreas här? Ja varför har vi döpt sonen till Andreas? Det enda jag kommer på är att jag tyckte namnet var fint och passade ihop med Jens Ronnie.

Men så kommer jag på en genialisk tanke. Han heter

naturligtvis Andreas efter min farmor Andrietta f 1902 (en efterkonstruktion visserligen men hon heter ju Andrietta). Nu försöker jag leta släktingar längre bak som heter Andrietta och hittar en faster till min farmor men sen är det stopp. Däremot hittar jag flera Anders och Andersson som min farmors pappa hette innan han blev tilldelad namnet Stengel

när han sökte jobb vid järnvägen i slutet på 1880-talet. Det var för många som hette Andersson tyckte förmannen vid SJ.

Mycket kringelkrokar blir det när man börjar leta inte minst på nätet. Men sonen blev nöjd tror jag!

Eva Sundin 2013-01-21

Grensetreff

En norsk-svensk
släktforskarträff

Grensetreff - ett norsk-svenskt släktforskar möte som kommer att hållas för andra gången i rad, denna gång i Trondheim. Just vad det gäller släktforskning är utbytet av kunskap mellan olika orter och länder oerhört viktigt. Ett aktuellt initiativ är Grensetreff, som kommer att hållas i Trondheim den 21 – 22 september 2013.

Under släktforskar mötet kommer vi att få ta del av föredrag, men det blir också tillfälle att besöka Arkivsenteret på Dora och Kristianstens fästning. Som exempel på föredrag kan nämnas *"Falu Gruva i stormaktstidens Sverige"* med Lena Grönlund Myrberg, Antikvarie och kulturmiljöansvarig på Falu Gruva. Kristin Mikalsen, historiker på Sverige Amerika Centret talar om *"Utvandringen över Trondheim"*.

Kostnaden för att delta under hela helgen är 1 995 NOK inkl. övernattnig i enkelrum och middag, 1100 NOK utan övernattnig. Vill man delta enbart under en dag är avgiften 620 NOK. Anmälan kan lämnas senast **15 juni** per e-post eller telefon till DIS-Norge, Mette Gunnari (mette.gunnari@disnorge.no , +47 22 42 24 00) eller till DIS-Mitt, Rolf Lusth (rolf.lusth@gmail.com, +46 (0)70 – 680 69 83).

En på många vis fantastisk studieresa i början av förra seklet av Nils-Bertil Nilsson

För cirka 25 år sedan hittade jag i gårdens gömmor ett gammalt fotoalbum och en gammal anteckningsbok efter min farfar Nils Person i Trång, eller NirsPersa som han kallades.

14 unga bönder drar iväg

Jag tyckte då att fotona var suddiga och såg trista ut och de anteckningar som NirsPersa gjort var kortfattade och strikta. Dessutom skrivet med en gammal svenska, ”gingo, besågo, voro” och så vidare. Jag har aldrig kunnat kasta bort böcker och gamla foton så jag behöll dem undanstopgade till för några veckor sedan.

I samband med att jag tog mig för att digitalisera alla tusentals gamla foton som samlats i lådor och album här på gården, kom jag att tänka på det gamla albumet efter farfar. Det var foton och anteckningar från en studieresa som han gjorde år 1904. Han var 28 år då han, som en av 10 unga bönder från Jämtland, fick resestipendium av Jämtlands Läns Hushållningssällskap. Fyra andra bönder betalade själva för resan och reseledare för gruppen var Länsagronom Sylwan, ett namn som äldre Jämtländska bönder säkert stött på i något sammanhang.

Typiska amatörfoton, men intressanta ändå

När jag började läsa hans anteckningar började jag förstå vilken liten historisk skatt han lämnat efter sig. De 42 foton som sitter prydligt i ett album vittnar kanske inte om någon större fototeknik då man i likhet med mig själv brukar göra misstaget att ställa personer framför något sevärt och fjärma mig från dem för att få med hela huset, eller vad det nu är, i kameranlinsen som jag vill ha med på bilden. Oftast är det omöjligt att identifiera personerna som jag egentligen ville fota. Ändå är det intressant att studera farfars kort och se miljöerna de färdades igenom.

Vi kan le åt deras klädsel. De är mellan 25 och 30 år och ser ut som gamla gubbar i sina hattar och mörka kläder. Men så var det då. En 14-årig pojke bar samma typ av kläder som sin gamle farfar.

Med stor förväntan startar resan den 14 juni 1904

Min första tanke var, vilken otrolig upplevelse det måste ha varit för de 14 unga bondpojkena. De flesta hade säkert inte varit utanför länet tidigare. Nu bar det iväg på en 3-veckorsresa till bl.a. Danmark. Så här börjar anteckningarna; *”Den 14 juni kl 6.45 på aftonen afreste vi från*

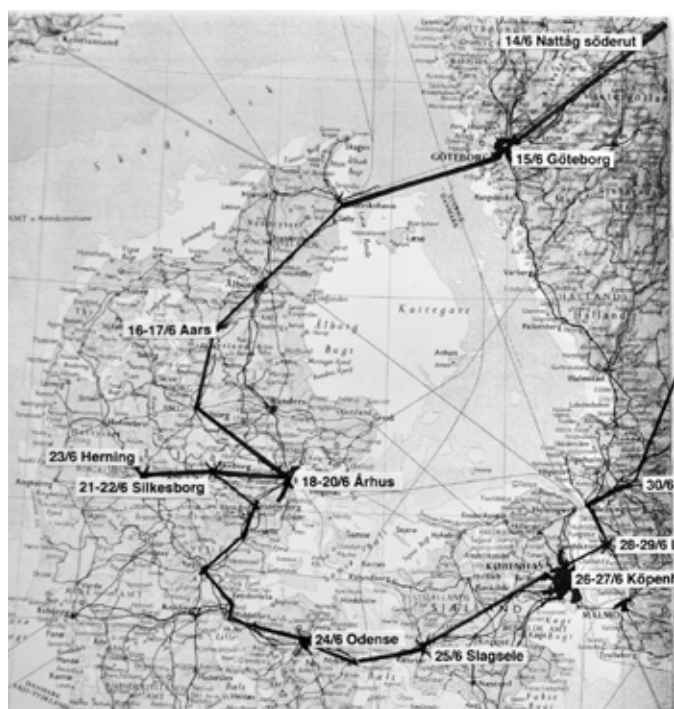
I denna artikel härintill berättar Nils-Bertil Nilsson, Trång, om en studieresa som hans farfar Nils Persson gjorde år 1904 tillsammans med ett antal andra jämtländska bönder. Resan gick till södra Sverige och Danmark. De flesta deltagarna fick resestipendium, några betalade ur egen ficka.

Stipendiaterna var, med citat ur Nils Perssons egen anteckningsbok ”Lars Andersson, Westbyn Offerdal, Jonas Nilsson Skärvången, Föllinge, Nils Persson Trång, Alsen, A W Pettersson Wällviken Sunne, Postadress Månsåsen, S O Rydstedt Genvalla Frösön, Jöns Norelius Gällsta Norderön, A O Bolin Borgvattnet, L O Eriksson Gimdalen Nyhem (postadress Gimdalsbyn), Oscar Fränden Sörbygden Hällesjö, samt Olof Jönsson Ålsta Näs.

De sjelfbetalande voro Magnus Bergvall Walne Nälden, Per Nilsson Tullus Nälden, S Jönsson Risselåsen Strömsund samt Per Jönsson Strömsund.”

Artikeln är uppdelad i två delar och fortsättning följer i nästa nummer av JLS-Nytt.

Redaktionen/Margareta Olsson

Östersund till Danmark öfver Göteborg och vid afresan vackert väder. När vi hade åkt så vi kommo ner genom att Bollnäs sågo vi de första rågaxen äfvenså sågo vi där äppelträd i blom, gräsvallarna något bättre än hemma, men åkrarne vårutsädet ungefär lika med hemma...."

Så här fortsätter det på 60 tätt skrivna sidor i anteckningsboken. Man känner iver för allt man ser, men också stoltheten att "något var lika bra hemmavid". Språket är högtidligt och alla fakta han kommer att se och höra, noteras nogsamt. Den högtidliga svenska han använder speglar säkert stundens allvar. Enda gången jämskan tränger igenom är på de första raderna "ner genom att Bollnäs". "att" är "till eller åt" på jämska.

God organisation

Man kan inte låta bli att imponeras av resans organisation. Jag har själv i mitt arbete och även som privatperson försökt anordna resor för stora grupper och vet

vilket pusslande det är innan man får en resa att fungera bra. Man måste nogsamt kontrollera avrese- och ankomsttider, hotell, studiebesök, matställen, tillgång till toaletter, etc. Jag brukar sträva efter att testa resrutterna i förväg för att undvika trista överraskningar och för att göra resan så smidig som möjligt för mina medresenärer.

Jag undrar om inte Sylwan också hade gjort resan på egen hand tidigare för att få den att fungera? Det gällde att inte bara organisera studiebesök utan dessutom ordna med 10 tågresor med byten, lika många byten av övernattningsställen, 4 båtresor och dessutom veta var man ska äta och få en kopp kaffe under tre veckor.

Ett digert program

En annan sak som gör stort intryck är hur späckad resan är med program från tidiga morgonen till sena kvällen. Om resan skulle ha genomförts idag skulle den mest nitiska skatterevisor ha godkänt den som "arbetsresa". Det är naturligtvis mest fråga om studiebesök på olika gårdar, föreningar och forskningsstationer, men om det fanns några timmar över mellan tågbyten eller om det är söndag så "besågo man museer, slott, kyrkor, minnesmärken och statyer". De hann med besök på 20 gårdar, 6 mejerier och slakterier, 7 skolor och forskningsinstitutioner samt "gingo och besågo märkvärdigheter i 8 städer". Allt på 3 veckor!

Ingen tid till att smaka en Tuborg

När jag ser männen i de tjocka, svarta yllekostymerna i den

varma junisolnen, kan jag inte låta bli att undra om dom fick tid över för en god öl någon gång? När man nu ändå var i Danmark där de kunde se den gamla Tuborgreklamen; "Hvornaer smager en Tuborg bedst? Hvaergang!!" Nej, det blev troligtvis ingen svalkande öl. Min gissning är att de allesammans var med i lokala nykterhetsloger hemma i Jämtland?

Jag vet att åtminstone min farfar var nykterist. Min farmor berättade för mig, säkert med baktanke att jag skulle ta lärdom, hur det gick till när farfar bestämde sig för att aldrig mer smaka starkt. Han skulle som yngling gå på nattligt friarstråt till en flicka i närheten, "gå utpå", som det heter på jämska. Han hade bättrat på självförtroendet med några rejäla supar innanför västen innan det bar åstad. Han var ivrig och tog en genväg genom en åker med ärtor och fastnade naturligtvis i alla sega ärtstjälkar och fick hjälpas loss av skadeglada kamrater. Efter den nesan kom det aldrig en droppe starkt mellan hans läppar.

Nå, han och de övriga hade säkert rasande trevligt ändå inför alla äventyr och nyheter de fick ta del av, den svalkande ölen förutan.

(forts. i nästa nr)

Söderböledragonen Jöns Frögd : sägen och efterforskning

En sägen : "Karolinerknapparna"

berättad av min morbror John Nilsson bifogat i ett brev i maj 2004.

Min far Manne Nilsson, född 1897-01-18 i Flatnor, Bodsjö socken i Jämtlands län brukade med stort allvar berätta följande "historia" för oss barn. Artikel av Åke Abrahamsson, Göteborg.

I hemmet, där han växte upp, fanns det två knappor som ansågs vara mycket märkliga och som togs fram endast vid vissa högtidliga tillfällen. De sadades härröra från en karolineruniform, som hade burits av en äldre anförvant. Ursprungligen hade knapporna varit betydligt fler, men vid olika arvskiten hade de delats upp som värdeföremål. Min far påstod att hemma hos en kusin till honom hade det också funnits två knappor i hans barndom. Ingen visste hur många det hade varit från början. Knapporna kom ibland till användning vid olika lekar och spel, men de lades alltid tillbaka på en bestämd plats. I takt med att barnaskaran i hans föräldrahem växte kom även dessa knappor till flitigare användning. En dag var de helt enkelt försvunna. Ingen erkände sig skyldig och trots idogt letande var och förblev dessa två sista knappor försvunna.

Nu till förhistorien. Hur hade dessa knappor hamnat i vår släkt? Jo, enligt muntlig berättelse i flera släktled skulle en av förfäderna ha varit soldat och varit med Karl XII på hans ryska fälttåg. Där blev han tillfångatagen och kvarhölls som krigsfånge i många, många år. Så småningom lyckades han och knekten från grannroten (Revsund) rymma - eller blev de måhända frigivna. De vandrade ut ur Ryssland, genom hela Finland, runt Bottniska viken för att så småningom vandra nedåt genom Norrland mot hemtrakten.

Då de nästan var framme vid hemorten blev vår gamle släkting svårt sjuk och avled. På dödsbädden slet han av sig uniformsknapparna, gav dem till Revsundsknekten och bad honom att han skulle överlämna dem till hans hustru, eller släkten, i Bodsjö. Så kom knapporna, enligt familjesägnen, i släktens ägo. Enligt familjetraditionen skulle soldaten troligen bära soldatnamnet Fröjd.

Något som ytterligare byggde på trovärdigheten i denna familjesägen var att ett mansskelett skulle ha påträffats

i samband med ett vägbygge väster om Bräcke "på artonhundratalet". Vid skelettet fanns vissa tygrester, som kunde vara rester av ett uniformstyg. Några knappor påträffades inte.

På så sätt knöts familjesägnen ihop till en ganska trovärdig historia. Vi barn slök den med hull och hår.

Samtidigt med att jag studerade i Stockholm studerade även mina kusiner där, Tord Nilsson (son till Jöns Nilsson) och Sivert Nilsson (son till Edvard Nilsson). Vi kom några gånger att tala om dessa knappor, som vi alla hade hört talas om, var och en i respektive hem. Vi beslöt att vi i varje fall skulle göra ett försök att finna lite mera fakta om vår krigiske förfader. Sagt och gjort. Måndagen den 14 januari 1963 stegade vi in på Krigsarkivet i Stockholm.

Vi berättade för personalen hela bakgrundshistorien och anledningen till vårt besök. Vi fick sedan mycken god hjälp av personalen som plockade fram handlingar som kunde ge oss någon ledtråd, t.ex. en följd av mönstringsrullor som utvisade hur soldater avlidit eller fått avsked av olika skäl samt hur dessa ersatts med nya knektar.

Efter en dags "forskande" fann vi att vi var mera konfunderade då, än när vi trädde in genom porten. Vi hade helt enkelt för dåliga förkunskaper. Vi fann t.ex. att soldatnamnet Fröjd var mycket vanligt och vi visste inte vem vi skulle välja. Vi hade även alldeles för dåliga kunskaper om vår egen släkt bakåt i tiden.

Vem vet, det kanske inte var knappor från en karolineruniform? I Jämtland berättas fortfarande många episoder om Armfelts karoliner. Soldaten hette kanske inte Fröjd? Historien om den döende soldaten kanske inte heller är sann utan en vandringsägen?

Men det måste medges att dessa ingredienser, tillsammans med muntligt berättande, ger ett fascinerande underlag till en familjesägen. Kanske är det sägnens öde att vandra vidare till nästa generation?

II. Efterforskningen

Brevet från Krigsarkivet, som anlände alldeles innan julafton år 2007, var onekligen det årets julklapp. Det var ytterligare ett tecken på att sägnen om Karolinerknapparna och Jöns Frögd skulle avklädas till kalla fakta. Som färsk släktforskare hade jag upptäckt att min ana Jöns Frögd enligt Bodsjö församlings dödbok var "Död på Tingvalla sjukhus i Bohuslän, uti fält" i en ålder av 39 år i augusti 1808.

Datum eller ort nämndes inte i dödboken och sedan ett år tillbaka hade jag sökt var detta sjukhus kunde ligga och vad orsaken till Jöns död kunde vara. Ingen kunde hjälpa mig, vare sig på Landsarkivet i Östersund eller i Göteborg eller på diverse internetforum. Tips om sökande i Trollhättan, Karlstad eller en gård i norra Bohuslän nära Norge blev resultatlösa, liksom mitt eget sökande i ex. Uddevallas dödbok. Ett dagsbesök på Krigsarkivet i Stockholm var lika fruktlöst som min morbror John Nilsson och hans två kusiners besök 44 år tidigare hade varit, trots att jag hade namn, soldatdata och dödsangivelse att gå efter. De hade haft sämre förutsättningar och sökt en karolinersoldat under Karl XII:s tid, vilket gav en felmarginal på nästan 100 år.

Skam den som ger sig. Ett brev ställt till Krigsarkivet med förfrågan om Tingvalla sjukhus och Jöns Frögd var nu besvarat. Jag var helt begeistrad!

På en bifogad kopia av en lista med soldater anmälda som sjuka i Brunflo kompani fanns nr 63 Frögd tillsammans med 9 andra soldater. Listan handlade inte om sjukdomar i sig, utan var en förteckning över den utrustning enskilda soldater förfogade över när de lades in på sjukhuset. Inget fick gå till spillo! Listan var underskriven "lägret i Hogsäter" av kompanibefälet den 5:e september 1808. Jöns levde och dog alltså inte i augusti, som det

var skrivet i dödboken!

Det poängterades i brevet från Krigsarkivet att Tingvalla sjukhus var ett ambullerande militärt sjukhus och att det tyvärr inte fanns några sjukrullor bevarade från den här tiden. Hogsäter borde vara Högsäter i Dalsland. Ett bekant samhälle jag passerar vid mina årliga resor till Värmland. Det är här Jöns lever sitt livs sista dagar förmodar jag. Svaren på frågorna om verklig dödsorsak, begravningsplats och mer preciserad tidpunkt var nästa steg i forskningen.

Aronsson blir Frögd

Jöns Frögd var Bodsjöbo av födseln. Han föddes 1769-04-10 i Forsa, Bodsjö socken och hans föräldrar var Aron Nilsson född 1720-04-01 i Forsa och Ingeborg Knutsdotter född 1731-07-15 i Anviken, Revsund socken. Uppväxt på den omtalade storgården i Forsa var han nr 7 i en syskonskara på 8 barn (inkl. halvbrodern Göran f.1747). Bara föregångaren Jöns, f. 1767, dog innan vuxen ålder. I övrigt var det fyra bröder och två systrar, varav systemen Karin, f. 1770, var yngst i skaran.

Jöns bor på Forsagården år 1790 då avgörande förändringar sker. Först dör Jöns far 28:e mars och äldsta brodern Nils Aronsson, f. 1754, tar över Forsagården. En månad senare blir Jöns indelt dragon i närliggande Söderböle, rote nr 63, i Brunflo kompani. Jöns Aronsson får sig tilldelat soldatnamnet Frögd och förnamnet Jonas används i de militära rullorna.

I Söderböle fanns det en gård, och i anslutning till den en rote med indelt soldat sedan år 1695. Föregångare till Jöns Frögd var Olof Persson Södermark, f. 1746, som hade dött i Lovisa, Finland, 1789 i samband med kriget mot Ryssland. Att bli indelt soldat kunde vara ett bra alternativ för yngre bondsöner och drängar att bli garanterade jord och viss inkomst, i natura (ex 2 tunnor säd) och kontanta medel. I tjänsten ingick också förkovran i läskunnighet och i vissa fall specialisering i ex. hantverk. Även Jöns äldre broder Knut, f.1761, var soldat i Brunflo kompani. Han började som menig soldat i hembyn Forsa 1782 och fortsatte via posteringar i Haxäng, Lockne, som Andre korpral och i

Fyrås, Hammerdal, som rustmästare (i Hammerdals kompani) innan han blev furir 1796 i Finnäs, Bodsjö. I ett år var Jöns och Knut samtidigt i Brunflo kompani tills Knut avled 1797.

I husförhör fram till 1793 står Jöns som dragon och boende i Forsa medan änkan till Olov Södermark, Kerstin Jonsdotter, fanns kvar i Söderböle. Detta år gifter sig Jöns med Karin Olovsdotter, född 1768-10-20, från Åhn, Bräcke socken och därefter bor de båda i Söderböles soldatorp. Giftermålet ägde rum 1793-02-10 i Bräcke och det blev på sätt och vis en garanti för Jöns att bli tilldelad ett soldatorp.

”I Jämtland var det inte någon given regel att varje nyantagen soldat skulle förses med ett eget torp. När indelningsverket infördes i Jämtland gavs olika signaler från myndigheterna huruvida dragoner och ryttare vid Jämtlands dragonregemente och kavallerikompani skulle inkvarteras hos rusthållsbönderna eller få egna torp. Bara den gifta dragonen, som hade familj att ta hand om, skulle förses med torp. Detta torp var dessutom inte ett löneboställe som i större delen av Sverige, utan ett dagsverks- eller odelstorp. Det betydde att soldaten vid avskedet – eller för den delen soldatänkan om mannen dog i tjänsten – inte behövde lämna torpet. Istället fick mannen och hustrun rätt att bruka torpet under sin livstid. En eventuell andra hustru, som soldaten gift sig med efter kontraktsskrivandet, hade inte denna rätt, utan hon fick flytta vid mannens död. Någon skyldighet att förse de ogifta jämtlandsdragonerna med torp förelåg inte, men vid stark önskan och bifall från rotens bönder kunde sådant ske!”

Tillsammans kommer Jöns och Karin att få fyra barn: Olov född 1793, Aron född 1794, Ingeborg född 1800 och Ingeborg född 1803. Olov föds 1793-03-17, en månad efter vigseln, och mellanbarnen Aron och Ingeborg dör tidigt och lever båda ca 1 månad enbart. Karin Olovsdotter är dotter till klockare Olof Olofsson och hans hustru Gertrud Eskilsdotter i Åhn.

I husförhör ser man att Karin har en läs- och skrivkunnighet av hög rang,

¹ Svenska knektar, Lars Eriksson, utg. 2004, s.277-279

högre än maken Jöns. Annars är det svårt att hitta information kring Jöns maka Karin.

”Bestämmelserna i Jämtland visar på ett mycket tydligt sätt hur viktig soldathustrun ansågs vara för torpets skötsel. Utan hustru fanns ingen reell möjlighet att sköta ett torp, det är den underliggande tankegången. Mot den bakgrunden är det extra ironiskt att vi vet så lite om de enskilda soldathustrurna och deras vardag hemma på torpet, deras relationer med grannar och anhöriga, deras arbete på fälten eller försöken att få mat på bordet till familjen?”

Kriget

Oron i Europa var tydlig för Sveriges del i början av 1800-talet. De s.k. Napoleonkrigen medförde allianser och möjligheter till skapande av nya gränser för inblandade nationer. Både dansken och ryssen var potentiella fiender, men även andra nationer ville skapa ny ordning kring Östersjön. År 1808 och 1809 är för många kända som år då Sverige är i krig med Ryssland och tidpunkt för Sveriges förlust av Finland. Få känner till krigsroreligheterna i västra Sverige. Då man år 1808 fruktade anfall från Norge i Sveriges västliga delar, beslutade man att tre jämtländska kompanier ur första bataljonen skulle förstärka Västra Armén. Det var Brunflo kompani, Lifkompaniet och 2:a Majorens kompani i en samlad trupp av ca 420 män, som i slutet av maj 1808 marscherade till Vänersborg. Marschen var märklig på så sätt att ”truppen framkom utan att någon var sjuk, så mycket mer oförväntat, som regementet ej sedan 15 år erhållit beklädnad och vid ankomsten hit var utan skor”

Det var inga regelrätta slag eller stora truppers krigsinsatser, som utmärkte detta krig i västra Sverige, och det var få av soldaterna som dog av dessa orsaker.

”Det var en på alla sätt dåligt utrustad armé som Gustav IV Adolf år 1808 skickade mot Norge. Soldaterna var dåligt övade, dåligt utrustade med

² Svenska knektar, Lars Eriksson, utg. 2004, s.277-279

³ Jämtland och Härjedalens historia, Wichman m.fl., 1962, s.298

kläder och vapen och de tvingades bo i jordkullor och rishyddor. Provianteringsmöjligheterna i Dalsland var nära nog obefintliga då missväxt rådde i landskapet. Fältsjukan härjade svårt och många soldater dog innan de ännu sett fienden eller lossat ett skott. Från Vänersborg och upp till Dals Ed måste i all hast en rad fältsjukhus inrättas. När armén ett par månader efter den danska krigsförklaringen 14 mars bryter in i Norge mötas två krigsstyrkor, som inte kan göra varandra några större skador. Kriget pågår endast några veckor och utvecklar sig icke till några större kraftmätningar. Det blir mest lite småkrigande i gränstrakterna⁴. ”

Jämtarna placerades nästan direkt vid fronten och deltog i några skärmytslingar, men sedan svenskarna i början av sommaren utrymt Norge, blev läget lugnare. Båda parterna var på defensiven och i november återkallades den jämtländska bataljonen till Sundsvall för att förstärka försvaret mot Ryssland. Viss beredskap fanns kvar i Jämtland också. Jöns bror Nils Aronsson var f.ö. skjutsbonde av proviant till Frösö Krono Magasin ifrån Revsunds Tingslags område vid den här tiden. Listan över persedlar som de sjuka förfogade över i Brunflo kompani, kopierat i brevet från Krigsarkivet, illustrerar svårigheterna soldaterna skulle få med sin hälsa. Jöns hade varit vid fronten och nu, augusti-september, var läget tillbakadraget och lugnare stridsmässigt sett, men inte hälsomässigt. Bland persedlarna saknar Jöns svarta damasker i beklädnaden och ur rotens persedlar skjorta och säck, av egna persedlar mössa, handskar, rock, rakkniv, byxor och kontanter. Däremot hade han tre halsdukar och två egna skjortor. Så med ett par strumpor, ett par skor och en uniformsbyxa fanns det inget ombyte att tillgå för Jöns av dessa klädesplagg. Samtidigt saknade han dessutom mössa, handskar och rock. Klädbristen bland de nämnda sjuka i Brunflo kompani var anmärkningsvärd. Av 9 av listans sjuka soldater (den 10:e saknar

noteringar) kan följande noteras: 8 saknar mössa, 7 har inga egna byxor, 7 har ingen rock, 6 st har inga egna skjortor (därmed inget skjortombyte), 6 st saknar strumpor och 5 st saknar handskar. Uniformsutrustning och vapen i övrigt hade alla soldater till fullo, förutom svarta damasker, som 5 saknade.

”Sveriges förluster i officerare och manskap var betydligt större än Norges. De norska förlusterna utgjorde tre officerare och ett hundratal meniga. Sveriges förluster var omkring 10 gånger större men de flesta döda var icke i strid fallna⁵. ”

Högsätersbygden blev också drabbad. I tidigt skede fick kyrkan upplåtas till proviant och fodermagasin. I sockenstämmor under år 1808 uppläses vid varje tillfälle gåvobehoven av beklädnader, persedlar och pengar till det krigande manskapet. Befolkningen fick verkligen kännas vid det ökade trycket på arbetsinsatser, material, föda och transportbehov samtidigt som epidemier huserade under en svår tid av usla skördar.

Tingvalla sjukhus

Uppgifterna om Hogsäter från Riksarkivet var avgörande ledtrådar för att leta vidare. I Högsäter sockens dödbok under år 1808 bekräftas att det verkligen är Högsäter som gäller. Där är 53 st soldater uppräknade med nummer, namn och kompani i Västra armén, som hade begravits i Högsäter från 23:e september till 31:a december 1808. Sjukhuset var nämnt som Tängelanda sjukhus. Samtidigt intygade pastor Magnus Fryxell att alla soldater hade fått en adekvat kristlig begravning. Jag ser 6 jämtar bland de dödas namn, men det finns ingen Jöns Frögd (*6) Jöns var med på kompaniets sjuklista 5:e september, men inte på församlingens begravningslista från 23:e september till årets slut. Dog han oregistrerad eller överlevde han sjukvinstelsen i Tängelanda tiden där emellan?

I självbiografen ”Kirurgminnen från Karl Johanstiden” berättar Carl Johan

Ekströmer⁷ i ett kapitel om situationen i Tingvalla sjukhus år 1808. Jag citerar författaren under denna rubrik och ger en bild av hur illa sjukvårdsituationen kunde vara i armén.

Ynglingen Carl Johan befinner sig ensam på ett bruk i Öxnäs, nära Högsäter, medan hans far, bruksförvaltaren, med resten av familjen, fanns uppe vid Ed för att konstruera sjöfarkoster. Brukets produktion ligger nere och den förste fältläkaren vid Västra Armén, Gabriel Rislachi, dyker en dag upp för att rekognisera och planera för en sjukhusplacering i området.

”Han uppdrog då åt mig, den ännu icke 15-årige gymnasisten, att ställa och styra så att allt kunde vara färdigt om 8 à 10 dagar”, vilket Carl Johan verkställde, dvs färdigställandet av ett sjukhus för omkring 100 sjuka i Tängelanda tingshus och Öxnäs bruk. ”Jag blev erbjuden att bli underläkare, vilket jag inte accepterade. - Du kan ju testa och se, hellre det än att slå dank, blev svaret och jag accepterade det, som apotekarlärling och på villkor att inte bli förflyttad.”

Det flyttande sjukhuset skulle endast betraktas såsom ett viloställe under 2-3 dagar för de sjuka, som från aktiva armén transporterades till det stora huvudsjukhuset Brinkebergskulle vid Vänersborg.

Kommentar vid första skaran sjuklingar som anländer : ”Att beskriva det elände som denna transport av ett hundradetal utsvultna, trasiga, smutsiga, av regn genomblöta, halvdöda sjuklingar föredde, och det djupa, vidriga intryck det gjorde på mig, som aldrig sett, icke annat, att människor så kunde behandlas, vore fruktlöst. - de flesta voro angripna av rödsot (*dysenteri*), många av rosfeber (kan jag tycka) och alla befunno sig i ett högst beklagansvärt tillstånd.”

(forts följande nr)

⁷ Underläkare på krigssjukhus i Kirurgminnen från Karl Johanstiden, utg. 1964 av Wolfram Kock

⁴ *Resta stenar, varp och kummel*, T. Heimer o A. Johansson, utg 1978, s.59-60

⁵ *Resta stenar, varp och kummel*, T. Heimer o A. Johansson, utg. 1978, s. 61

När döden kom till byn

3 september kommer ÖP-journalisten Marcus Berglund till föreningen för att berätta om den största farsot som någonsin drabbat världen. Den som skördade 38 000 liv bara i Sverige och drabbade Jämtland hårdast av alla landsändar. Den farsot som gav sig på de unga och starka i första hand och gjorde att samtida riksmedier började kalla Östersund för Spanska sjukans huvudstad.

Marcus farmor var sex år och bodde i Klövsjö sommaren 1918. Med utgångspunkt från det hon berättat, samt nedteckningar från de krisinsatser som gjordes i Berg och Östersund berättar han historien om vad som egentligen hände, hur det kunde ske och hur det påverkar oss alla än i dag.

Marcus Berglund (text och bild)

Vålbackens tegelbruk

Lördag 31 augusti gör föreningen en utflykt till Vålbackens tegelbruk.

Hantverksmässig tillverkning av tegel har bedrivits i flera mansåldrar i Vålbacken i Marieby. Den goda tegelleran har gett upphov till industrin. Tegel är en mycket gammal produkt och tillverkades minst 3000 år före Kristus. Här i Jämtland finns leror mest i Storsjöbäckenet. Lerlagren i Vålbacken har en mäktighet på omkring 24 meter och utgör därmed norra Europas djupaste lerfyndighet.

Den egentliga initiativtagaren till Vålbackens Tegelbruk var byggmästare J. A Gärdin, Östersund, som jämte några meningsfränder inköpte ett litet tegelbruk vid Vålbacksån, med därtill hörande jordområde. Tegelbruket var gammalt och omodernt och av mycket ringa betydelse, men lera fanns i betydande kvantiteter och staden Östersund började utvecklas i allt raskare tempo. Tegel

kom mer och mer till användning som byggnadsmaterial, så det var naturligt att ett modernt tegelbruk måste sättas igång, ju närmare staden desto bättre. Senhösten 1899 bildades Vålbackens Tegelbruksförening u.p.a.

1902 inköptes en bogserbåt och två prämar och avsättningen av teglet var då i huvudsak till bygderna runt Storsjön. Genom den egna flottan kunde fraktpriserna hållas mycket låga.

1906 kom ett nytt tegelbruk till i Vålbacken. Östersunds Tegelindustri AB bildades och förvärvade mark i Vålbacken,

21 november 1918 bildades Vålbackens Tegelbruks AB som övertog Tegelbruksföreningens verksamhet och tillgångar.

Dräneringsrör blev en betydande artikel för Vålbacken och såldes snart över hela Norrland. Under säsongen, som omfattade ungefär 7 månader per år, hade upptill ett 65-tal man full sysselsättning vid bruket.

1985 låg tillverkningen på omkring 3 miljoner, lika fördelat mur- och fasadtegel. Natten mot söndagen den 22 september 1985 härjades tegelbruket av en brand som ödelade hela tillverkningshallen med maskinerier. Efter många förhandlingar med försäkringsbolaget Skandia beslöt ägarna att återuppföra byggnaderna men ej maskinparken.

Verksamhet i form av tillverkning fortgår idag.

Fotogåta, se hemsidan!

Avsändare:
 JLS
 c/o Maud Tornving
 Nyponvägen 21
 831 62 Östersund

JLS - Nytt Nr 2 2013

Tid och plats	Aktivitet	Anmärkning
Söndag 2 juni kl 12.30 Utflykt till Brunflo. Samling hos Kurth Malmberg i Gärdede.	I spåren efter den sista avrättade i Brunflo. Kurth Malmberg visar oss runt i Gärdede och vid avrättningsplatsen. Fika hos Kurth.	Samåkning kl 12.00 från Rådhuset i Östersund. Anmäl senast 31 maj till Mary Öhrbom 070-3889966
27 - 30 juni Expo Norr	JLS har monter i Expo Norr	Kontakta Pia Björnhed eller Maud Tornving om ni kan hjälpa till!
Lördag 31 augusti kl 12.30 Utflykt till Vålbackens tegelbruk. Samling vid tegelbruket.	Vålbackens tegelbruk. Visning, bildspel och fika. Information om tegelbruket se sid 11. Mer om utflykten i nästa nummer av JLS-Nytt.	Samåkning kl 12.00 från Rådhuset i Östersund. Anmäl senast 28 augusti till Mary Ö. Se ovan.
Tisdag 3 september kl 18.00 Medlemsmöte Landsarkivet	När döden kom till byn ÖP-journalisten Marcus Berglund berättar om spanska sjukan. Mer information se sid 11	
Måndag 16 september kl 13.00	Medlemsmöte	Mer info om höstens möten i nästa tidning
Tisdag 1 oktober kl 18.00	Medlemsmöte	
Måndag 14 oktober kl 13.00	Medlemsmöte	
Tisdag 5 november kl 18.00	Medlemsmöte	
Måndag 18 november kl 13.00	Medlemsmöte	
Tisdag 3 december kl 18.00	Julmöte	

Onsdagar kl. 13-16 från september till maj finns någon från föreningen på Landsarkivet för att ge forskarhjälp. Hör av dig till sekreteraren om du vill hjälpa till!